

Fedrelandslaget

Taler

Ranik Halle

Omstendigheter

(Mønsterforedrag)

- 1 En teoretisk begrunnelse av Fedrelandslagets politiske syn, vil naturligvis i en stor grad være avhengig av hvilken av lagets retningslinjer eller oppgaver en er tilbøielig til å legge størst vekt på. Nedenstående disposisjon for et teoretisk foredrag om Fedrelandslaget er derfor hverken fast eller uttømmende; den er
- 5 bare ment som bidrag til en prinsipiell klarleggelse av de gjeldende synsmåter.

I. Vår forfatning som den er ment (teoretisk)

forutsetter:

10

- 1) at folkets vilje lar sig påvise - flertallsstyre
- 2) at folkets vilje blir respektert - flertallsstyre
- 15 3) at statsorganene er ansvarlige- flertallsstyre

Vår forfatning som den er (praktisk)

medfører:

20

- 1) at (ovenfor) ikke holder stikk - mindretallsstyre
- 2) ->- - mindretallsstyre
- 25 3) ->- - mindretallsstyre

II. Stillingen idag

30 kjennetegnes ved:

1) den økonomiske misère

2) den kommunistiske fare

35

- vekselvirkningen mellom 1) og 2).

III. Årsaken

40 er partikampen.

1) Partikampen som årsak til den økonomiske misère

a) Programmene

45

b) Stortinget

c) Mindretallsregjeringene

50 2) Partikampen som årsak til den kommunistiske fare

a) Den kollektivistiske ånd

b) Svekkelsen av statens autoritet

55

c) Samarbeidet med kommunistene

IV. Veien ut av uføret

60 er nasjonal samling.

1) Formålet

2) Varigheten

65

3) Grunnlaget

V. Omkring samlingen

70

1) Motsetningene innen partiene

2) Partimotsetningene er ikke prinsipielt bestemt

75

3) Maktgrunnlaget

I foredragsform kan disse momenter utdypes omtrent således: (Tallene og overskriftene i den følgende fremstilling svarer til disposisjonens.)

80

Ad. I. Vår forfatning som den er ment

Vår nuværende, demokratiske og parlamentariske forfatning (grunnloven 1814, senere tillegg og endringer, riksretten 1884 o.s.v.), bygger på prinsippet om den fulle folkesuverenitet. Ifølge vår forfatning må alt styre og politiske

85

statshandlinger til enhver tid og i ethvert spørsmål bringes i overensstemmelse med folkeviljen, med den innen folket herskende og dominerende opfatning. Ifølge en slik definisjon skulde parlamentarismen forutsette 3 ting:

Ad. 1) At folket (som masse betraktet) til enhver tid og i alle avgjørende

90

spørsmål har en vilje, som lar sig utlede eller påvise konkret.

Ad. 2) At statsmaktene handler i overensstemmelse med folkets således påviste vilje.

95

Ad. 3) At statsmaktene er utstyrt såvel med den makt som er nødvendig for en konsekvent gjennomførelse av de forskjellige beslutninger som det ansvar som kan hindre misbruk og egenrådighet.

Ovenstående tre punkter kan sammenfattes under det man forstår med en parlamentarisk flertallsretning, som er innvalgt av folket og som styrer under fullt ansvar og sålenge det har folkets tillit.

100

Vår forfatning som den er

105

Den senere tids utvikling har imidlertid på flere avgjørende punkter ført oss bort

fra det ovenfor omtalte parlamentariske prinsipp. Dels har det

110 Ad 1) med de mange konkurrerende partiprogrammer ofte ikke vært mulig å fastslå nogen ledende folkemening. Eks. I: Var folket for eller mot brennevinsforbudet før den siste folkeavstemning? (Partisammensetningen på Stortinget skulde tyde på at det var flertall for, mens folkeavstemningen gav det motsatte resultat.) Eks. 2: Var folket for eller mot korntrygden da den blev innført i 1927? (Stortingsflertallet var for - bondelaget og høire med sine 76
115 representanter mot arbeiderpartienes og venstres 74 - men de partier som stemte mot hadde flertall blandt folket.) Og dels

Ad. 2) har de skiftende grupperinger og partiallianser hindret en konsekvent gjennomførelse av folkemeningen selv i de tilfeller hvor den lot sig påvise. Eks. 1:
120 Voldgift, hvor høire stemte for, tiltross for at det prinsipielt var mot, og sammen med arbeiderpartiet således kunde ha hindret en lov, som parlamentarisk sett ikke hadde folkets tilslutning. Eks. 2: Venstre og de såkalte tukshuslover, hvor stillingen var omtrent tilsvarende. Og endelig

125 Ad. 3) har partikampen og de parlamentariske mindretallsregjeringer i en vesentlig grad avsvirket ansvarsmomentet. Paradoksalt er dette blitt uttrykt således, at stortinget har all makt og intet ansvar, mens regjeringen har alt ansvar og ingen makt. En norsk regjerings gjennomsnittlige levetid er ca. 1 år, ingen enkelt regjering kan derfor tillegges skylden for landets nuværende stilling, det er
130 alle den senere tids regjeringer: d.v.s. selve systemet, som har ansvaret.

Istedenfor parlamentarismens handledyktige og ansvarlige flertallsstyre har vi fått partikampens svake og tilfeldige mindretallsregjeringer, og istedenfor parlamentarismens to-partisystem, hvor to ledende og prinsipielt adskilte
135 samfundsretninger konkurrerer om folkets tillit, har vi fått 7 innbyrdes kjempende partier uten klare skillelinjer og dypere ideinnhold. Det parlamentariske prinsipp er ikke lenger nogen realitet, og folkestyret er blitt et reklameskilt for snevre partiinteresser. Når man forsøker å antyde en kursendring, som kan føre oss bort fra denne bitre partikamp, så er det derfor
140 ikke ut fra nogen antiparlamentariske, men tvertom fullt ut forfatningsmessige motiver.

Ad. II. Stillingen idag

Det er denne tilstand med de mange partier og de tilspissede parlamentariske stridigheter som efterhvert har ført oss dit vi står idag. Det er Fedrelandslagets opfatning at landets nuværende stilling først og fremst kjennetegnes ved to ting:

150 1. Den økonomiske misère. (Til belysning av denne, se nærmere avsnittet «Våre finanser».)

2. Den kommunistiske fare. (Se nærmere avsnittet «Den revolusjonære front». I et agitasjonsforedrag skal en særlig understreke at også arbeiderpartiet er
155 revolusjonært og kommunistisk.)

Det kan også nevnes at 1. og 2. i virkeligheten er sterkt beslektede og parallelt virkende foreteelser. Det er en vekselvirkning mellom økonomisk stagnasjon og den kommunistiske oppløsning, idet dårlig økonomi, skattetrykk, arbeidsløshet
160 og lønnsnedslag, skaper jordbunn for kommunismen på samme måte som kommunistenes arbeide og agitasjon alltid fører til økonomiske vanskeligheter.

Ad. III. Årsaken

165 For en stor del er disse vanskeligheter selvsagt et internasjonalt fenomen, og beror på omstendigheter (verdenskrig, revolusjon i Russland o.s.v.), som et enkelt land ikke er herre over. Men nasjonalt og politisk sett kan vanskelighetene i Norge stort sett føres tilbake til partikampen, denne uforsonlige strid mellom de mange politiske retninger. Når de såkalte etterkrigsvirkninger har rammet
170 Norge hårdere enn noget annet land, så er det fordi partikampen i Norge har vært særlig bitter og ødeleggende.

Ad. 1. Partikampen som årsak til den økonomiske misère

175 Ad. a. Programmene

Det spente konkurranseforhold mellom partiene har tvunget dem til å legge hovedvekten ikke på maktens anvendelse, men på maktens erobring, ikke på politikk, men på taktikk. Det ledende motiv ved programmenes utformning var
180 ikke så meget hensynet til partiets ide og prinsipper som til den størst mulige tilslutning blandt velgerne. For å få et stort antall stemmer måtte partiene yde programmessig vederlag i form av løfter på sociale goder og andre begunstigelser. Den opfatning var trengt gjennom hos partiledelsene, at den som

185 bød mest fikk størst tilslutning. Partienes tillitsmenn kan for såvidt ikke dadles for denne moderne form for stemmekjøp. Det er systemet, tidsånden og partivesenet selv, som har ført oss dit.

Det tragiske ved denne utvikling ligger deri, at det ikke var partiene selv, men
190 staten som måtte betale. Krigstidens og den senere tids altopslukende statsbudgetter er for en stor del partienes vederlag for stemmene. Og jo flere partier, dess skarpere konkurranse og dess større utgifter for staten.

Ad. b. Stortinget.

195 Også på Stortinget gjorde det samme konkurranseforhold sig gjeldende. Ved alle bevilgningsspørsmål, hvor behandlingen skulde danne grunnlaget for partienes agitasjon, forelå det alltid flere ytterliggående forslag, som nødvendigvis måtte virke «stimulerende» også på det mere moderate stortingsselement. Det var
200 partiledelsene som fastsatte budgettene og den enkelte representants ansvarsfølelse måtte følgelig komme i annen rekke.

205 Ad. c. Mindretallsregjeringene.

En norsk regjeringes gjennomsnittlige levealder har i det siste været ca. 1 år. Det sier sig selv at man på så kort tid er helt avskåret fra å kunne tilrettelegge nogen planmessig eller allermest langsiktig finanspolitikk. At en regjering ikke har et
210 fast flertall å støtte sig til, at den ved alle saker er henvist til å søke tilfeldige allianser, at den savner makt, er også et moment av betydning. Om regjeringen er aldri så dyktig kan den intet utrette så lenge dens stilling på Stortinget stadig er truet av alskens tilfeldige kombinasjoner og partiinnfall. Og endelig må også ansvaret være vesentlig avsvakket hos menn, som lever på nåde og for dagen.

215

Ad. 2. Partikampen som årsak til den kommunistiske fare

220 Som ovenfor nevnt er kommunistenes sterke stilling i flere retninger en følge av den planløse finanspolitikk. Det er denne som har gitt kommunistagitasjonen næring og skapt de objektive betingelser for en revolusjonær bevegelse i Norge.

225 Ad. a. Den kollektivistiske ånd.

Partipolitikken og dens system med programløfter har etterhvert fremtvunget den vrangforestilling at staten er til for å kreve av, og ikke yde til. Den har svekket individets selvhevdelse og selvtillit, ødelagt arbeidsgleden og den
230 personlige ansvarsfølelse overfor hjemmet og slekten. Det enkelte individs arbeide og initiativ er blitt avløst av kollektivismens omfattende og øieblikksbestemte krav til staten. At kommunismen måtte finne grobunn i en slik mentalitet, sier sig selv.

235

Ad. b. Svekkelsen av statens autoritet.

At partikampen medvirket til kommunismens utbredelse ved å svekke statens
240 autoritet, er også innlysende. Statsmaktens suverene stilling lar sig vanskelig forene med den oppløsende partikamp, og i lengden kan ingen nære respekt for en stat, som bare er uttrykk for partienes tilfeldige intrigespill. De mange lovbrudd, ulovlige streiker o.s.v. vilde vært utenkelig overfor en sterk og samlende statsmakt.

245

Ad. c. Samarbeidet med kommunistene.

I samme retning virker det at arbeiderpartiene med sin sterke representasjon måtte tas med i betraktning ved de forskjellige sakers gjennomførelse. Det har
250 bragt de borgerlige partier i et skadelig avhengighetsforhold til kommunistene, og ført til leflen og undfallenhet overfor deres samfundsskadelige virksomhet. Kommunistagitasjonen måtte tåles av en stat, som var uten slagkraft og myndighet, og i mange spørsmål indirekte avhengig av dens bistand.

255 Ad. IV. Veien ut av uføret

Når partikampen er årsak til de nuværende vanskeligheter, så må redningen søkes gjennom partikampens avskaffelse. Å nøytralisere partikampen er derfor den oppgave, som alle nasjonalsinnede må konsentrere sig om. Derav flyter
260 Fedrelandslagets første og viktigste krav: Borgerpartienes samling på nasjonal grunn til løsning av de to store altoverskyggende oppgaver, finansenes

gjenreisning og kommunismens uskadeliggjørelse. Det er dette som ligger uttrykt i parolen om økonomisk og moralsk gjenreisning gjennom en sterk regjeringsmakt.

Ad. 1. og 2. Formålet og varigheten.

Det vil av ovenstående fremgå at den borgerlige samling er et middel, og ikke et mål. Formålet for en slik samling er gitt i og med de ovenfor nevnte oppgaver som partipolitikken ikke makter å løse, og samlingens varighet er teoretisk sett begrenset til den tid dette gjenreisningsarbeide vil ta.

Ad. 3. Grunnlaget.

Kravet om borgerlig samling er basert på den erkjennelse, at de nasjonale partier stort sett har felles grunnsyn og felles oppgaver. At den naturlige skillelinje i norsk politikk ligger mellom de kommunistiske og de nasjonale partier, og ikke mellom de nasjonale partier innbyrdes. Det nasjonale grunnsyn er felles for Høire, Det Frisinnede Venstre, Venstre og Bondepartiet. I alle fundamentale spørsmål har disse partier den samme innstilling: prinsippet om statens autoritet, respekten for den bestående forfatning, religionen som åndsmakt, den private eiendomsrett som grunnlag for økonomi og produksjon, slektstankens og arverettens prinsip, rettsordenens ukrenkelighet, nødvendigheten av et nasjonalt vern o.s.v., o s.v., og en rekke praktiske saker som følger av at den prinsipielle innstilling er felles for alle borgerlige partier, samtidig med at arbeiderpartiene på alle disse punkter har den stikk motsatte opfatning. Derfor hevder Fedrelandslaget at de som har felles syn, også må kunne enes om felles politikk.

Den innvending ovenstående betraktning vanligvis blir møtt med, er alle de såkalte partisaker, som virker splittende. Det sies at ethvert parti har sine spesielle programposter som betinger dets egenart og stiller det i opposisjon til alle de andre partier.

Som en almindelig betraktning svarer Fedrelandslaget, at alt det som skiller er såre litet vesentlig i forhold til det som binder sammen, og at man i en situasjon så farlig og truende som den nuværende er moralsk forpliktet til å la de underordnede saker hvile inntil nasjonens livsoppgaver er løst.

Det belgiske og det franske eksempel, hvor partimotsetningene var ganske anderledes dyptgående og doktrinære enn hos oss, taler også sitt tydelige sprog om hvad der kan utrettes når viljen er der. Den norske samlingsregjering av 1905
305 skulde også være et både nærliggende og illustrerende eksempel.

Ad. V. Omkring samlingen

Ad. 1. Motsetningene innen partiene.

310

Det må heller ikke glemmes at om de forskjellige partier har enkelte særopfatninger, så er det også dype motsetninger innenfor hvert enkelt parti. Hverken høire, venstre eller bondepartiet er nogen homogen masse. I venstre står Mowinckel og Five skarpt mot hinannen, og sammenholder en eksempelvis
315 «Dagbladet» og «Stavanger Aftenblad» er det vanskelig å skjønne at de representerer det samme parti; innen høire er det en sterk opposisjon mot partiets nuværende ledelse og en rekke av dets beste krefter hevder synsmåter som helt strider mot de offisielle; og innen bondepartiet står Østland og Vestland i et motsetningsforhold, hvis følger kan merkes også utenfor partiet.
320 Og der er ikke tvil om at saklig sett er motsetningene innen partiene ofte større enn mellom dem. Alt dette bunner i at det ikke lenger er noget dypere prinsipielt skille mellom de borgerlige partier, at motsetningene på mange måter er tilfeldige og kunstig opkonstruert. Når de enkelte partimedlemmer allikevel holder sammen og utad optrer lojalt, så er det partisolidariteten, offerviljen
325 overfor den felles organisasjon, som binder dem ihop. Men nettop deri ligger berettigelsen av samlingskravet. Ti kan partisolidariteten holde uoverensstemmelsene innen et enkelt parti nede, må vel landssolidariteten, offerviljen overfor det felles fedreland, på samme måte kunne dempe motsetningene mellom de enkelte partier. Samlingen strander ikke på saklig
330 umulighet, men på hårdnakket stivsinn og mangel på resignasjon.

Ad. 2. Partimotsetningene er ikke prinsipielt bestemt.

Som ofte fremhevet er de nuværende motsetninger mellom de borgerlige partier
335 mer opportunistisk enn prinsipielt bestemt. De forskjellige partipolitiske særinteresser bestemmer partienes holdning i en langt større utstrekning enn de prinsipielle synsmåter gjør. (Eks. 1: Det var intet liberalt prinsipp som tilsa venstre regjeringen å forbigå den frisinne dr. Schjelderup ved vedkommende embedsutnevning, likesålidt som det var noget konservativt prinsipp som ledet

til at h rereregjeringen i sin tid utnevnte en liberal teolog til biskop i Trondhjem. Eks. 2: Spørsmålet om statsmonopol er naturligvis av prinsipiell karakter. Men det er ikke nogen prinsippholdning, n r et og samme parti er likeså ivrig til   motarbeide monopollet på korn som det er til   støtte monopollet på vin). Slik er
345 det omkring alle de saker som de nasjonale partier ikke kan enes om. Istedetfor   utlede programmet av et fast prinsipp, laver man prinsipper på grunnlag av et tilfeldig program.

Ad. 3. Maktgrunnlaget.

350 En må heller ikke overse at faktisk er partiene allikevel henvist til   samarbeide. Alle Stortingets avgjørelser er jo basert på en flertallsbeslutning og n r intet parti har absolutt flertall, må de samarbeide i hver eneste sak, skal Stortinget overhodet funksjonere.

355 Slik som stillingen er nu, er dette partisamarbeide ganske planl st og tilfeldig. Stortingets beslutninger foregår dels ved samarbeide mellom to eller flere borgerlige partier, dels mellom et borgerlig parti og arbeiderpartiet. (Eks. på det siste er det mange av; vi nevner venstre og arbeiderpartiet i kornsaken; høire og
360 arbeiderpartiet i voldgiftssp rsm let, samt tilløp til samarbeide mellom bondepartiet og arbeiderpartiet i valutapolitikken.) Intet parti har det fornødne maktgrunnlag til   få sine spesielle saker gjennomført og de rene programkrav er derfor mere ønsker enn realiteter. Uten en fast flertallsdannelse blir makttyngden på Stortinget l s og flytende. Derav leflen med kommunistene og
365 en ustabil og holdningsl s politikk.

Ved et planmessig samarbeide mellom de borgerlige partier vil der skapes et stabilt, nasjonalt maktgrunnlag. Når samarbeide allikevel finner sted, skulde det være en i inefallende fordel   etablere dette samarbeide som et fast
370 forfatningsledd,   basere det på idémessig fellesskap og ikke på tilfeldige partikombinasjoner. Dermed får en også system og linje i vårt lands politikk.

Til bruk i den almindelige agitasjon, hvor ovenstående foredrag vil virke altfor tørt og skjematisk, kan en opstille følgende momentlist:

375 Fedrelandslagets mål og linjer

Innledning: Vilt og  de l  landet her da v re fedre kom og tok det. Ikke med

380 sverdet blev landet erobret, men med øksehugg i de store skoger og
plogjernskjær i nybrutt land. Kjærlighet til den jord de ryddet.

Moment 1. Hvad strid og splid har kostet vårt land før. Hansatid og dansketid.
Politisk ufrihet.

385

Moment 2. Hvad den samme splid og splittelse koster oss nu. Økonomisk
ufrihet. - Hvad vi som et samlet folk før har maktet 1814 og 1905.

390

Moment 3. Den økonomiske situasjon idag belyst ved sammenligning av stats-
og kommunegjeld 1914 1917.

Moment 4. Årsaken til gjeldsøkningen,

a) Den internasjonale situasjon

395

b) De indre forhold. Spliden og striden mellom de borgerlige partier og derav
følgende svekkelse. Ingen motstandskraft overfor de økede krav i stat og
kommune. Arbeidskonfliktene.

400

Moment 5. Bevertningsskatten og 10 pct. reduksjonen av
funksjonærlønningene et uttrykk for situasjonens alvor.

Moment 6. Folkets sviktende tillit til de borgerliges evne til å løse problemene.

405

Moment 7. Resultatet av siste stortingsvalg.

Moment 8. Arbeiderpartiets samling. Funksjonærenes tilslutning.

Moment 9. Arbeiderpartiet. Påvisning av dets revolusjonære program.

410

Moment 10. Den økonomiske usikkerhet efter forrige valg.

Moment 11. Hornsruds regjering. Øket økonomisk usikkerhet.

415

Moment 12. Fedrelandslaget. Michelsen og stiftelsen.

Moment 13. Mistanken og beskyldninger rettet mot laget.

420 Moment 14. Målet - en nasjonal samling over og utenfor alle partier.

Moment 15. Opplysningsarbeide til påvisning av den økonomiske situasjon og en appell til den sunde fornuft.

425 Moment 16. Midlene.

Moment 17. Vår henvendelse til de borgerlige partiers ledelse med anmodning om økonomisk samarbeide. Avslag.

430 Moment 18. Vår henvendelse om teknisk valgsamarbeide. Avslag.

Moment 19. Vår henvendelse til velgerne - sammenslutning i en organisasjon sterk nok til å øve moralsk press på ledelsen.

435 Moment 20. Lagenes og medlemmenes oppgaver innenfor partiene.

Moment 21. Rådet - sammensetning og arbeide.

440 Moment 22. Forslagene fra arbeidsutvalgene. Stats- og kommunefinansenes ordning. Konkursloven. O. s. v.

Moment 23. Troen på vår sak og den sunde fornuft.

445 Moment 24. Opfordring til lagsstiftelse. Slutning.

Kilde

Ranik Halle: Mot 1930! Veileder for agitasjon og studiearbeide. Fedrelandslagets propagandautvalg. Oslo 1928.

URI

450 <https://www.virksommeord.no/tale/fedrelandslaget-4042>